

La meva experiència en el Sínode de l'Amazònia

Víctor Codina

La totalitat d'aquest llibre, tant el contingut com el disseny estan sotmesos sota llicència <<Reconeixement-No comercial-Obres derivades>> que podeu consultar a la xarxa a <<https://creativecommons.org/licenses/?lang=ca>>

Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA
Roger de Llúria, 13 - 08010 Barcelona
93 317 23 38 - info@fespinal.com
www.cristianismeijusticia.net
ISSN: 2014-6485

Edició: Santi Torres i Rocaginé
Traducció: Núria García i Caldes
Disseny coberta: Jordi Pascual Morant
Disseny i maquetació: Pilar Rubio Tugas
Desembre del 2020

LA MEVA EXPERIÈNCIA EN EL SÍNODE DE L'AMAZÒNIA

Víctor Codina

SUMARI

- 05** INTRODUCCIÓ
- 06** I. QUÈ HA REPRESENTAT, EL SÍNODE DE L'AMAZÒNIA?
- 19** II. CLAUS TEOLÒGIQUES DEL SÍNODE
- 29** PREGUNTES PER A LA REFLEXIÓ

Víctor Codina

Jesuïta. Va estudiar filosofia i teologia a Sant Cugat, a Innsbruck i a Roma. Doctor en Teologia, professor de teologia a Sant Cugat vivint a l'Hospitalet del Llobregat i Terrassa. Des del 1982 fins al 2018 va residir a Bolívia on ha estat professor de teologia a la Universitat Catòlica Bolívia a Cochabamba alternant amb el treball pastoral en barris populars. És membre de l'Àrea teològica de Cristianisme i Justícia.

INTRODUCCIÓ

Una de les conseqüències negatives de la pandèmia del coronavirus ha estat que ha concentrat de tal manera l'atenció mundial que ha posat entre parèntesis i silenciado altres temes socials i eclesials com el Sínode per a l'Amazònia. Només ara, quan sembla que la pandèmia comença a decreïxer, afloren altres qüestions socials i eclesials candents, com quan recordem la importància de l'encíclica *Laudato si'*, als cinc anys de la seva publicació el 2015.

Però en realitat, pandèmia i ecologia estan relacionades estretament, perquè tant científics com pensadors humanistes reconeixen que l'actual pandèmia és conseqüència del canvi climàtic i de la immisericorde destrucció de la natura per part del nostre model de societat consumista i tecnocràtic.

En aquest sentit, reprendre el Sínode de l'Amazònia i l'exhortació postsinodal *Estimada Amazònia* significa reconèixer la seva connexió amb l'encíclica *Laudato si'* i, per tant, la seva importància de cara a la cura de la nostra casa comuna, i el Sínode amazònic és una concreció d'aquesta cura. No és casual que l'Amazònia sigui ara una de les víctimes més importants d'aquesta pandèmia letal i que es temi un genocidi per omissió dels poders públics.

5

El fet d'haver participat en el procés sinodal com a teòleg expert m'impulsa a comunicar l'experiència acumulada. Suposo que vaig ser proposat com a pèrit per haver estat trenta-sis anys vivint i treballant a Bolívia, un país amb una extensa zona amazònica, la més gran després de la del Brasil. La Xarxa Eclesial Panamazònica (REPAM per les inicials en castellà), presidida pels cardenals Claudio Hummes i Pedro Barreto, va presentar un seguit de noms de teòlegs i pèrits lligats a l'Amazònia perquè col·laboressin amb els experts que havien estat nomenats per la Secretaria del Sínode. Em van convidar a participar-hi al començament del 2019, quan ja estava en gestació l'*Instrumentum laboris* sota la coordinació i la direcció teològica de Miguel Yáñez SJ, professor de la Universitat Gregoriana de Roma.

Vaig anar a Roma tres vegades per participar en l'*Instrumentum laboris* i en un seminari intern sobre el celibat al Monte Cucco, i després vaig assistir a les tres setmanes de la celebració del Sínode a l'octubre. El dia 25 de setembre de 2019 vaig rebre una carta del cardenal Lorenzo Baldisseri, Secretari General del Sínode, en què em comunicava oficialment que el Summe Pontífex Francesc m'havia nomenat expert.

Penso que la meua missió no acaba amb el Sínode per a l'Amazònia, sinó que es prolonga enllà i ha d'ajudar a comunicar a altres persones el que s'hi va experimentar, perquè pugui ser àmpliament rebut en l'Església i la societat.

I. QUÈ HA REPRESENTAT, EL SÍNODE DE L'AMAZÒNIA?

1. Una mica de geografia i història

L'Amazònia és una extensa zona geogràfica sud-americana que forma part de nou països: Bolívia, Perú, Equador, Colòmbia, Veneçuela, Brasil, Guyana, Surinam i Guaiana Francesa, amb una extensió de 7 milions de km², amb 35 milions d'habitants, dels quals uns 3 milions són indígenes, pagesos, gent que viu del riu, afrodescendents, colons, gent que viu en centres urbans, pobles indígenes no contactats i en aïllament voluntari (PIAV), amb un total de més 120 llengües diferents.

És un dels llocs més bonics del planeta, amb un gran bioma de flora i fauna, un dels cabals més importants d'aigua dolça i de vegetació selvàtica que ajuda a conservar l'equilibri climàtic d'Amèrica i del món. El deteriorament de tot aquest espai afecta greument tota la Terra i la humanitat.

6

Però l'Amazònia està amenaçada com mai pels interessos econòmics de les grans empreses multinacionals i dels governs.

Des del punt de vista eclesial, l'Amazònia constitueix un greu desafiament pastoral per les grans distàncies, la falta de ministres ordenats, la pluralitat de llengües, etc.

El 2014 es va constituir la Xarxa Eclesial Panamazònica (REPAM per les inicials en castellà), liderada pels cardenals Claudio Hummes i Pedro Barreto, amb l'ajuda valuosa del laic Mauricio López, per coordinar la problemàtica social i pastoral amazònica.

La problemàtica amazònica, una mica distant de l'argentina, va arribar a Francesc des de diversos fronts: l'Assemblea episcopal d'Aparecida (2007) esmentava expressament la situació a la regió; d'altra banda, el cardenal Claudio Hummes ben sovint havia anat presentant a Francesc la urgència del tema amazònic. Finalment, el 15 d'octubre de 2017, Francesc va convocar un Sínode especial sobre l'Amazònia sota el lema «Amazònia, nous camins per a l'Església i per a una ecologia integral».

No és la primera vegada que un sínode es reuneix a Roma per tractar d'una regió en concret (s'han fet sínodes a Europa, Amèrica, Àfrica, Àsia i l'Orient mitjà) però sí que és la primera vegada que es convoca per a una zona geogràfica plurinacional de gran extensió i amb un gran pluralisme cultural, la vida de la qual afecta tot el planeta, i que actualment està en risc. A diferència d'altres

sínodes que se centraven en temes eclesials (bisbes, catequesi, laics, eucaristia, vida religiosa, família, etc.), el Sínode amazònic es plantejava un horitzó més ampli, planetari, mundial, ecològic, més enllà dels límits confessionals cristians.

En un viatge al Perú, el 19 de gener de 1918 Francesc es va reunir amb indígenes amazònics a Puerto Maldonado i, sorprenent tothom, els va dir que no havia anat a parlar amb ells sinó a escoltar-los:

«I he volgut venir a visitar-vos i escoltar-vos, per estar plegats en el cor de l'Església, per unir-nos als vostres desafiaments i per reafirmar amb vosaltres una opció sincera a favor de la defensa de la vida, la defensa de la terra i la defensa de les cultures.»

A partir d'aquesta reunió a Puerto Maldonado, la REPAM va organitzar una àmplia consulta i enquesta als pobles amazònics per posar-se al dia dels seus problemes i desitjos, tant de cara a la societat com a l'Església mateixa. Va ser un treball ímprob, amb unes 20 mil persones participants, consultes fetes a uns 120 pobles indígenes diferents, i unes 290 reunions. Es va fer també un mapeig de tota l'Amazònia amb els problemes i les dificultats de cada país. Als teòlegs i experts ens van entregar un resum de 100 pàgines on s'havia recollit la veu dels indígenes.

Quines són les constants línies de fons d'aquesta enquesta?

7

En primer lloc, els pobles indígenes manifesten amb dolor la situació d'amenaça constant que viuen al seu territori, de la seva identitat i de la seva vida per les agressions de les grans empreses multinacionals i companyies extractives, mineres, petrolieres, forestals, agroindustrials, etc. que els destrueixen l'hàbitat, contaminen la terra i els rius, i posen en perill les seves vides. Molts d'ells han d'abandonar la selva per acostar-se als rius, d'altres fugen i emigren a ciutats com Manaos o Leticia, on viuen dispersos i perduts en la perifèria urbana, sense feina i essent víctimes de xarxes que esclavitzen les dones a la prostitució i els homes en el narcotràfic, amb un nombre creixent de suïcidis de joves indígenes.

Els líders que denunciaven aquests abusos són amenaçats i alguns d'ells han estat assassinats. Chico Mendes, Jósimo Tavares, Cleusa Rody, Simón Boro-ro, com també missioners que van alçar la veu en defensa dels indígenes, per exemple Rudolf Lunkenbein, Mons Alejandro Labaqa, Inés Arango, Vicente Cañas, Dorothy Stang, etc. Com deia una indígena, les multinacionals seccionen les venes de la nostra mare Terra, i ella es dessagna lentament. És una nova actualització de *Las venas abiertas de América latina*, d'Eduardo Galeano.

També respecte a l'Església hi ha gratitud, queixes i peticions de part dels grups cristians. Agraeixen moltíssim tot el que l'Església ha fet en l'evangelització, les escoles, la salut, la formació i l'acompanyament pastoral de ministres i religioses, etc., però lamenten un passat pastoral colonialista i vertical, dema-

nen una presència dels ministres que no sigui de visita sinó de proximitat i permanència i que els missioners coneguin les seves llengües i les seves cultures.

En aquest sentit, sol·liciten ministres autòctons, homes madurs designats per les comunitats, ja amb família pròpia, que puguin ser ordenats per a la celebració dels sagraments i la direcció de les comunitats; també demanen el diaconat femení, ja que de fet són les dones les que dirigeixen la pastoral. A més, sol·liciten la creació de seminaris propis per a la formació d'indígenes i universitats també indígenes.

Però al mateix temps ells ofereixen a l'Església i a la humanitat una saviesa ancestral i mil·lenària, anterior al cristianisme, que es concreta en el paradigma de l'anomenat «viure bé», és a dir, en una vida en harmonia amb la comunitat, amb la natura i amb la Divinitat. Ells saben cuidar la terra i saben aprofitar els remeis que els ofereix per guarir malalties, i ofereixen al món modern, depredador i injust, una manera alternativa de viure i de tenir cura de la Terra.

2. El procés sinodal

2.1. *L'Instrumentum laboris* (document de treball)

8

A partir d'aquesta àmplia consulta, la Secretaria del Sínode, juntament amb alguns bisbes i teòlegs i teòlogues experts, vam elaborar el document de treball (*Instrumentum laboris*) que va ser publicat oficialment el 17 de juny de 2019 i es va entregar a tots els bisbes del sínode, els quals, en aquella ocasió, quan parlaven partien sempre d'algun punt concret del document de treball.

L'Instrumentum laboris consta de tres parts:

- Part I. La veu de l'Amazònia: l'Amazònia com a font de vida i revelació de Déu. És una introducció teològica sobre l'Amazònia com a signe dels temps i *kairós* que crida l'Església a defensar la vida amenaçada i a construir-ne una amb rostre amazònic i missioner.
- Part II. L'ecologia integral: el clamor de la terra i dels pobres. És una àmplia presentació de tipus sociològic dels greus problemes actuals de l'Amazònia: la destrucció que comporta l'activitat extractiva, que afecta els diferents pobles amazònics, el drama de la migració i la urbanització i la problemàtica sobre la família, la comunitat, la salut, l'educació i finalment, l'exigència d'una conversió ecològica i integral en l'Amazònia.
- Part III. Desafiaments i esperança d'una Església samaritana. És la secció pastoral del document que aborda els temes d'inculturació i interculturalitat, l'evangelització de les cultures, la necessitat d'una litúrgia inculturada, l'organització de les comunitats (on s'aborda el tema dels nous ministeris),

els desafiaments de l'evangelització de les ciutats, els nous moviments religiosos i ecumènics, el desafiament dels mitjans de comunicació, el rol profètic de l'Església i la promoció humana integral.

L'*Instrumentum laboris* va ser el resultat d'un llarg treball de la Secretaria del Sínode, d'alguns bisbes convidats, dels experts en àmbits socials i teològics i d'alguns indígenes amazònics. És un treball seriós, profund, madur, equilibrat i realista que recull i assumeix la veu de la consulta als indígenes i en presenta la problemàtica desafiadora als membres del Sínode per a la seva reflexió i discerniment.

Malgrat això, les reaccions esbiaixades al *Document de treball* per part dels sectors conservadors de l'Església i dels mitjans de comunicació social no es van fer esperar gens. Membres conservadors de la jerarquia eclesial el van criticar negativament i el van titllar d'herètic, idolàtric, panteista, estúpid... deien que mitificava els indígenes i negava la necessitat de salvació de Crist, que defensava una ecologia biodegradable i que volia promoure una tornada a l'època de les caveres, a l'arc i les fletxes.

D'altra banda, els mitjans de comunicació social van silenciar les referències ecològiques i es van concentrar en els dos temes eclesials candents: l'ordenació d'homes casats (els anomenats *virī probati*) i el diaconat femení.

2.2. El desenvolupament del Sínode

El Sínode episcopal amazònic es va celebrar a Roma del 6 al 27 d'octubre de 2019. En formaven part 184 bisbes (membres de la Cúria Vaticana, bisbes de l'Amazònia i bisbes convidats), representants de la vida consagrada, 55 oients (entre els quals 35 dones i 17 convidats indígenes), 25 experts en teologia i en temes científics, delegats d'altres esglésies i alguns convidats especials del món de la política, la ciència i d'entitats de suport.

A més, van acompanyar el Sínode un conjunt d'organitzacions amazòniques, teològiques i socials que van constituir un grup anomenat Casa Comuna, per donar suport des de fora al desenvolupament de la trobada i que van intervenir en alguns moments del procés sinodal.

L'endemà de la inauguració solemne del Sínode a la basílica de Sant Pere, va tenir lloc una processó inaugural des de Sant Pere a l'Aula Pau VI on s'havia de celebrar la gran trobada. La Secretaria del Sínode va acceptar la presència d'aquests grups de suport que podien portar els seus símbols i entonar els seus cants. La processó va avançar en un bell desordre: indígenes, molts d'ells emplomallats i amb pintures vermelles, portaven una barca i unes xarxes, mentre cantaven rítmicament «llancem les xarxes a l'aigua profunda», que s'entremesclaven alegrement amb bisbes i pares sinodals, alguns dels quals es mostraven

una mica torbats, mentre Francesc somreia feliç. La premsa crítica va dir que més que una processó allò semblava el Carnestoltes de Rio de Janeiro.

La Casa Comuna també va organitzar un Via Crucis des del Castell de Sant'Angelo fins al Vaticà portant imatges dels màrtirs amazònics. I en acabar el Sínode van col·laborar en l'anomenat Segon Pacte de les Catacumbes de Santa Domitila, en referència al primer Pacte de les Catacumbes de Santa Domitila que alguns bisbes del final del del final del Concili Vaticà II havien celebrat el 1965. En aquest Segon Pacte de les catacumbes, cardenals, bisbes, teòlegs i teòlogues, vida religiosa i laïcat, com també indígenes, es van comprometre a portar endavant la defensa dels pobles indígenes per a una Església amazònica i una ecologia integral.

Al Sínode, després d'escoltar llargament les aportacions dels bisbes i dels convidats especials, es va anar elaborant el *Document final* en grups lingüístics diversos formats per bisbes, experts i alguns representants indígenes. Vaig participar en un dels grups en espanyol, formats sobretot per bisbes amazònics de Bolívia, Equador i Perú, i vaig col·laborar en els treballs al costat de l'expert teòleg argentí Carlos María Gallí. Cada grup va presentar al plenari un seguit de propostes que van ser la base d'aquest *Document final*.

10

2.3. El Document final

Aquest document consta de cinc capítols articulats sota la perspectiva de la promoció de nous camins per a la conversió: conversió integral, conversió pastoral, conversió cultural, conversió ecològica i conversió sinodal.

La conversió integral suposa escoltar el clamor de la terra i el clamor dels pobres i dels pobles de l'Amazònia, escoltar els gemecs de l'Esperit que ens anima a comprometre'ns per la casa comuna.

La conversió pastoral impulsa la creació d'una Església en sortida missionera, una Església samaritana, misericordiosa i solidària, una Església en diàleg ecumènic, interreligiós i cultural, amb un rostre jove, que recorre nous camins per a una pastoral urbana, amb equips itinerants i passant d'una pastoral de visita a una pastoral de presència, i alhora sumant tots els carismes, institucions, congregacions, religiosos, religioses, laics i laiques.

La conversió cultural porta a estar present i a respectar els valors pluriculturals dels pobles amazònics, vivint i practicant la inculturació i la interculturalitat i defensant els seus drets. Això té conseqüències de cara a assumir la pietat popular, elaborar una teologia inculturada, la salut, l'educació i la comunicació.

La conversió ecològica busca concretar en l'Amazònia els ensenyaments de la *Laudato si'* enfrontant-se a l'explotació il·limitada de la casa comuna i dels seus habitants. Això implica buscar nous camins de desenvolupament just,

solidari i sostenible, i desenvolupar la dimensió socioambiental de l'evangelització, de manera que es pugui avançar cap a una Església pobra, amb i per als pobres, des de les perifèries vulnerables. I proposa definir el pecat ecològic com una acció d'omissió contra Déu, contra el proïsme, la comunitat i l'ambient, un pecat contra les futures generacions que es manifesta en actes i hàbits de contaminació i destrucció de l'harmonia del medi ambient (82).

La conversió sinodal desitja el caminar conjunt de tot el Poble de Déu sota la guia de l'Esperit, i això implica nous camins per a la ministerialitat eclesial, amb una presència activa del laïcat, amb diversos ministeris laïcals per a homes i dones; una vida consagrada profètica, integrada, pròxima als pobles indígenes més vulnerables i allunyats; l'Església amazònica es proposa ampliar la presència femenina en la comunitat eclesial i constata que en les consultes realitzades en l'espai amazònic es va sol·licitar el diaconat femení, de manera que es demana poder compartir les seves experiències amb la Comissió creada pel Papa sobre aquest tema (103). Urgeix la promoció, la formació i el suport del diaconat permanent per a l'Església amazònica; i atesa la importància de l'eucaristia com a font i punt més alt de la comunió eclesial i el dret de la comunitat a la celebració eucarística, i suposada la dificultat que moltes comunitats puguin viure per accedir a l'eucaristia per falta de ministres i les grans distàncies, se sol·licita que, encara que el celibat és apreciat com un do de Déu, es proposin criteris per ordenar sacerdots homes, reconeguts per la comunitat, que tinguin un diaconat permanent fecund, rebin una formació adequada al presbiterat, i que alhora puguin tenir família legítimament constituïda i estable, per sostenir la vida cristiana de la comunitat eclesial (111).

També se sol·licita un organisme episcopal que renovi la sinodalitat entre les Esglésies de la regió i contribueixi a delinear el rostre amazònic d'aquesta Església i busqui nous camins per a l'evangelització amazònica (115). I es demana que el nou organisme de l'Església en l'Amazònia estudiï la possibilitat d'elaborar un ritu amazònic, a semblança dels 23 diversos ritus existents en les esglésies catòliques orientals (116-119).

El document conclou amb una invocació a Maria, Mare de l'Amazònia, perquè la vida plena que Jesús va portar al món arribi a tothom i especialment als pobres, i es pugui donar una presència eclesial amb rostre amazònic i una sortida missionera (120).

Els 120 paràgrafs van ser aprovats per una majoria de dos terços, fins i tot l'ordenació d'homes casats i la petició del diaconat femení. Francesc va voler que es publicuessin els resultats de totes les votacions.

Aquest *Document final* va ser entregat al Papa perquè, com en altres sínodes, ell pogués escriure l'exhortació apostòlica postsinodal. Va ser publicat oficialment, juntament amb els discursos d'inauguració i de clausura de Francesc. (Cf. BAC, *Documentos*, Madrid, 11 de novembre de 2019).

2.4. Les intervencions de Francesc durant el Sínode

El Sínode va ser presidit pel Papa Francesc, que va assistir a totes les reunions, escoltava en silenci, prenia notes i de tant en tant demanava la paraula per fer algun comentari.

Un dels comentaris de Francesc que més va impactar i fins i tot va desconcertar fou l'afirmació que va fer al cap d'uns quants dies de treball sinodal, en el sentit que al Sínode li faltava «desbordar», que no es podien posar pedaços nous a un vestit vell. En els diversos grups lingüístics vam discutir sobre el sentit d'aquest desbordament. Semblava que Francesc volia alguna cosa més radical, no simples pegats o respostes parcials. Ja en el discurs inaugural havia afirmat que l'Esperit era el protagonista principal del Sínode. I en el discurs de clausura va criticar certes elits catòliques que volen anar als «detalls» i s'obliden de les coses més «grans», i a continuació va citar un text de Péguy: «Perquè no tenen el coratge d'estar amb el món es pensen que estan amb Déu. Perquè no tenen el coratge de comprometre's en les opcions de vida de l'home, es pensen que lluiten per Déu. Perquè no estimen ningú, es pensen que estimen Déu».

Altres vegades va fer comentaris puntuals sobre temes diversos: la violència contra la dona, la seva preocupació per sacerdots joves molt estrictes en els aspectes exteriors, la qual cosa pot amagar problemes personals més de fons; també va dir que li preocupen els joves religiosos i els sacerdots que es queden a les ciutats i no volen anar a la missió amazònica; li preocupa la formació sacerdotal als seminaris, massa separats del món real. Sobre el tema del diaconat femení va afirmar que renovaria la comissió teològica per al seu estudi i que comprenia la insatisfacció de les dones, com també que «recollia l'encàrrec».

En els moments de descans a mig matí i a mitja tarda, tothom que volgués podia anar a saludar el Papa.

Jo havia conegut el jesuïta Jorge Mario Bergoglio quan ell estava a Alcalá de Henares (Madrid) cursant l'any final de la formació jesuítica, l'anomenada Tercera Provació, i vaig fer a tot el grup unes xerrades sobre vida religiosa. Sembla que les meves xerrades li van agradar i em va convidar a fer-ne més a l'Argentina. Al juliol del 1971 vaig anar a Buenos Aires; Bergoglio m'esperava a l'aeroport, m'havia organitzat conferències a Buenos Aires, Còrdova i Santa Fe. Vaig tornar a saludar Francesc en la seva visita a Bolívia el 2015 i quan ara el vaig saludar al Sínode, va exclamar, rient: «Encara sou viu?», però tot seguit em va dir que havia llegit un article meu sobre els opositors al seu Pontificat, etc.

3. L'exhortació apostòlica postsinodal *Estimada Amazònia*

El 12 de febrer de 2020, enmig d'una gran expectativa mediàtica, es va presentar l'exhortació apostòlica postsinodal de Francesc, *Estimada Amazònia*. S'esperava que el Papa es pronunciés a favor de l'ordenació d'homes casats i del diaconat femení.

Però l'expectativa aviat es va convertir en desil·lusió i els mitjans de comunicació van afirmar que el Papa, pressionat pels grups eclesiàstics conservadors i per la por que hi pogués haver un cisma eclesial, tancava la porta i prohibia tant l'ordenació d'homes casats com el diaconat femení.

És veritat? *Estimada Amazònia* es redueix a aquests temes eclesiàstics interns? No diu res de l'ecologia? És casual aquest silenci mediàtic sobre temes ecològics?

Francesc sempre desconcerta: quan s'esperava una exhortació postsinodal de tipus juridicocanònic que prengués postura davant dels interrogants eclesials oberts pel Sínode, ens presenta una carta d'amor apassionat a l'Amazònia (3; 26; 55; 63), amb un text bell i poètic sobre quatre somnis: un de social (1-27), un altre de cultural (28-31), un d'ecològic (32-46) i un d'eclesial (47-77). *Estimada Amazònia* està entreteixida amb nombroses poesies i cants d'autors pròxims a l'Amazònia.

13

Potser el núm. 7 ens pot servir com a primera síntesi:

«Somio en una Amazònia que lluiti pels drets dels més pobres, dels pobles originaris, dels últims, on la seva veu sigui escoltada i la seva dignitat promoguda.

»Somio en una Amazònia que preservi aquesta riquesa cultural que la destaca, on la bellesa humana brilla de maneres tan diverses.

»Somio en una Amazònia que custodii zelosament l'aclaparadora bellesa natural que la guarneix, la vida desbordant dels rius i les selves.

»Somio en comunitats cristianes capaces d'entregar-se i encarnar-se en l'Amazònia, fins al punt de regalar a l'Església nous rostres amb trets amazònics.»

Aquests somnis constitueixen un gènere literari i teològic especial, no són com els somnis nocturns bíblics en què Déu es dirigeix a alguns personatges (patriarques, profetes, Josep, Pau...), són somnis diürns com els de Joel (Jl 3,1) i Pere a la Pentecosta (Ac 2,14-17), somnis de la utopia del Regne, somnis de l'acció desbordant i misteriosa de l'Esperit, somnis que van més enllà dels límits eclesials i s'obren al món per anunciar vida, alliberar de tota esclavitud i cridar a la conversió.

Els tres primers somnis (social, cultural i ecològic) exposen la bellesa de la creació que es manifesta en l'Amazònia: els rius, la selva, la riquesa de la fauna i flora, la varietat de la riquesa cultural i religiosa, la saviesa dels seus habitants que ens ensenyen a viure bé en harmonia amb la comunitat, la terra i Déu:

«Amazonas
capital de las sílabas del agua,
padre patriarca, eres
la eternidad secreta
de las fecundaciones,
te caen ríos como aves...»

(44, nota 54).

«Es tracta de contemplar l'Amazònia per aprendre dels pobles originaris, es tracta de reconèixer el seu misteri, no tan sols d'analitzar-la, sinó d'estimar-la, no tan sols d'utilitzar-la, sinó de sentir-nos units a ella, perquè torni a ser nostra, com una mare» (55).

Però aquesta bellesa està amenaçada:

«Son muchos los árboles
donde habitó la tortura
y vastos los bosques
comprados entre mil muertes»

(9, nota 3).

Hi ha textos d'una gran cruesa, per exemple de l'època del cautxú a l'Amazònia veneçolana: als indígenes no els donaven el salari en diners, sinó només en mercaderies ben pujades de preu; més de vint pobles van ser arrasats, les dones violades i els seus pits amputats, als homes se'ls tallaven els dits de les mans o directament els canells perquè no poguessin navegar (15, nota 12).

Avui se segueix efectuant l'explotació immisericorde del territori, segueix la migració dels seus habitants, la contaminació del riu i la selva, segueixen les amenaces de mort. Davant d'aquesta situació, Francesc llança un crit profètic: el clamor dels pobres i de la terra arriba al cel (9), és injustícia i crim, un nou tipus de colonialisme (14), cal indignar-se com ho va fer Jesús (15), no cal anomenar els indígenes «salvatges incivilitzats» (29), abusar de la natura és abusar del Creador hipotecant el futur (42): «La terra té sang i s'està dessagnant, les multinacionals han seccionat les venes a la nostra Mare terra» (42, nota 52). El crit de l'Amazònia és com el crit del Poble de Déu a Egipte (52).

Només després d'aquests tres somnis comença l'eclesial, dirigit a pastors i fidels catòlics (61-110), on es recull gran part del que el *Document final* havia

recollit i afegeix que cal potenciar les comunitats de base, que els bisbes, sobretot els llatinoamericans, enviïn missioners a l'Amazònia; reconeix el gran paper missioner de la dona i de la vida consagrada inculturada, la necessitat d'equips itinerants per a zones frontereres, valora la dona no per la seva funcionalitat sinó per la seva aportació femenina a l'Església, i diu encara que cal fomentar el diàleg ecumènic i el diàleg amb les religions autòctones, amb els seus simbolismes, mites i imatges.

Però omet pronunciar-se sobre els dos temes més conflictius, el tema de l'ordenació d'indígenes casats i el diaconat femení.

Les causes d'aquest silenci? Francesc diu al començament d'*Estimada Amazònia* que no vol fer un document nou ni substituir ni comentar el *Document final* del Sínode, sinó col·laborar a una recepció creativa del camí sinodal (2) i ens convida a llegir detingudament el *Document final* (3).

Això significa que l'accepta i, per tant, també accepta tot el que es va aprovar majoritàriament sobre aquests dos temes. Francesc no obre portes noves, però tampoc en tanca cap. És fals afirmar que es prohibeix el sacerdoci d'homes casats i el diaconat femení: *Estimada Amazònia* no en diu res.

Francesc no vol resoldre des de dalt un tema que necessita discerniment, dins d'una eclesiologia de la sinodalitat, centrada en el diàleg i el discerniment comú, ja que el que ens afecta a tots ha de ser discernit entre tots. Per tant, no vol caure ni en el conservadorisme dels que desitgen que res canviï, ni en el progressisme ideològic dels que no s'interessen especialment pels indígenes, sinó que volen aprofitar aquesta ocasió per promocionar les seves idees. Francesc prefereix resoldre els conflictes a un nivell superior que mantingui les polaritats, buscar una sortida que desbordi els límits, que s'obri a l'Esperit (104).

Si Francesc hagués aprovat aquests dos temes eclesials conflictius, l'horitzó ecològic del Sínode hauria passat inadvertit o desaparegut totalment de l'opinió pública.

Però en la nota 120 recorda que el Sínode, com hem vist, va aprovar proposar un ritu amazònic (116-117 del *Document final*). Un nou ritu suposa no tan sols una inculturació litúrgica, sinó una inculturació de les estructures ministerials, com passa en els 23 ritus diferents de l'Església Oriental Catòlica, alguns dels quals admeten ministres casats; això possibilitaria que l'eucaristia pogués animar sempre la vida de les comunitats amazòniques. Aquesta nota pot obrir camins de futur, com la 351 d'*Amoris laetitia* va obrir la possibilitat de reconciliació i comunió dels divorciats tornats a casar.

L'exhortació postsinodal no aporta novetats teològiques a *Laudato si'*, però actualitza quatre principis de l'*Evangelii gaudium*: el temps és superior a l'espai, la unitat preval sobre el conflicte, la realitat és més important que la idea i el tot és superior a les parts (EG 222-237).

En definitiva, l'*Estimada Amazònia* és fidel al principi ignasià de l'«Anotació segona» dels Exercicis Espirituals: «perquè el que omple i satisfà l'ànima no és el saber molt sinó sentir i assaborir les coses internament». Teòricament, no ha canviat res, però, en realitat, tot és nou. La novetat i la riquesa de l'*Estimada Amazònia* neix de la dimensió experiencial i espiritual del procés sinodal, que va desbordar les expectatives. L'exhortació postsinodal és fruit de la novetat sempre insospitada de l'Esperit, que actua des de sota, des de la perifèria, des dels pobres i els descartats, des de l'Amazònia i els seus pobles.

Estimada Amazònia acaba amb una ora ció a Maria, Mare de l'Amazònia, per a què es mostri mare de les criatures, en la bellesa de les flors, dels rius, del gran riu que la travessa i de tot el que vibra a les seves selves, i cuidi amb afecte aquesta explosió de bellesa; que miri els pobres de l'Amazònia perquè la seva llar ha estat destruïda per interessos mesquins, que toqui la sensibilitat dels poderosos per tal que, encara que ja és tard, se salvi el que encara viu (111).

4. La Conferència Eclesial de l'Amazònia

El 29 de juny de 2020, el Papa constitueix oficialment no un Organisme Episcopal, ni una Conferència Episcopal Amazònica, sinó la Conferència Eclesial de l'Amazònia. És el primer fruit eclesial del Sínode.

Recordem que en el *Document final* es demanava una Església samaritana, profètica, missionera, defensora de la vida en totes les seves dimensions que busqués nous camins d'evangelització i d'inserció pastoral (DF 107-114).

Com ja hem vist, una de les propostes aprovades del *Document final* va ser la constitució d'un Organisme Episcopal per a la Regió Amazònica (DF 115) que permetés discernir i portar a terme les decisions sinodals.

Aquesta Conferència Eclesial de l'Amazònia és conseqüència d'un llarg procés d'acostament, d'escolta del clamor dels pobles i de la terra, de la sang de molts màrtirs i del testimoni de missioners, de dones i de laics.

La novetat és que no es tracta d'una Conferència Episcopal, sinó d'una Conferència Eclesial Amazònica, en col·laboració amb el CELAM (Consell Episcopal Llatinoamericà), però amb autonomia pròpia.

Sota la presidència del cardenal Claudio Hummes, formen part d'aquesta Conferència Eclesial no només bisbes representants de les set conferències episcopals de països amazònics, representants de la REPAM (Xarxa Eclesial Amazònica) i de Càritas, sinó també membres laics de l'Església de l'Amazònia: Liliana Franco presidenta de la CLAR (Conferència llatinoamericana de religioses i religiosos) en representació de la vida consagrada i, el que és més significatiu, tres membres dels pobles originaris amazònics: Patricia Gualinga,

la germana Laura Vicuña i Delio Siticonantzi. La veu de la perifèria arriba al centre, com ja va succeir al Sínode.

Correspondrà a aquesta Conferència Eclesial de l'Amazònia —un grup eclesial mixt, representatiu i permanent— implementar les propostes aprovades al Sínode. Per exemple, l'elaboració d'un ritu amazònic que, com hem vist, tingui en compte no sols la inculturació litúrgica, sinó també teològica i ministerial, com succeeix en els 23 ritus diferents de les Esglésies catòliques orientals (*Document final* 116-119; LG 23).

Sens dubte, també seran objecte d'aquesta nova Conferència Eclesial Amazònica els dos temes candents del Sínode, que van concentrar de manera exclusiva l'atenció i l'expectació dels mitjans i hi van ser aprovats majoritàriament: l'ordenació d'homes casats (DF 111) i el diaconat femení (DF 103), sobre els quals Francesc no es va pronunciar en la seva exhortació apostòlica postsinodal *Estimada Amazònia*, potser esperant un discerniment eclesial més ampli.

La importància d'aquesta Conferència Eclesial de l'Amazònia és molt significativa, ja que, d'una banda, reafirma la realitat de l'Església local i d'altra banda desborda els límits de les Conferències Episcopals i s'obre a tota l'Església.

Per a alguns observadors experts (Carlos María Galli, José Antonio de Almeida, Mauricio López, etc.) aquesta conferència eclesial de l'Amazònia no és un simple pedaç nou a un vestit vell, sinó que obre un camí nou en la línia de la sinodalitat eclesial i de noves formes d'eclesialitat regional, en un clima de col·laboració i comunió eclesial de tot el Poble de Déu que en el baptisme ha rebut l'Esperit, és un *kairós*, un temps de gràcia.

Sinodalitat significa una Església en camí conjunt cap al Regne, on tots tenim veu pròpia i ens escoltem, on el que ens afecta a tots ha de ser tractat per tots. La comunió en l'Esperit és principi permanent de vida sinodal. Francesc dona molta importància al tema de la sinodalitat eclesial: és el camí que Déu espera de l'Església en el tercer mil·lenni, aprofundeix el tema de la sinodalitat a l'*Episcopalis communio* i convoca el pròxim sínode universal sobre la sinodalitat. Francesc parla d'una Església en sortida, polièdrica, que sigui una piràmide invertida, que a la cúspide hi hagi el Poble de Déu i a sota els bisbes i el Papa. No desitja una Església en què les coses es discerneixin autoritàriament i verticalment des de dalt, sinó una Església on entre tots es discerneixi comunitàriament el camí del que el Senyor ens demana avui. La sinodalitat és el més oposat al clericalisme patriarcal que encara existeix.

Aquesta nova Conferència Eclesial de l'Amazònia, en la seva obertura a la sinodalitat, és una posada en pràctica de la teologia del Poble de Déu del Concili Vaticà II, un Poble que ha rebut la unció de l'Esperit en el baptisme i que posseeix el sentit de la fe i la connaturalitat amb els misteris de la vida cristiana (LG 12). Per això és important i significatiu que per buscar els nous camins per a l'Església de l'Amazònia no solament es consultin els bisbes i el

clergat, sinó a tota l'Església, la vida religiosa, el laïcat i molt concretament els i les indígenes originaris del lloc, que són els que més bé coneixen la seva realitat i els que, per ser pobres i senzills, el Pare ha revelat els misteris del Regne. Cal ser contemplatius de la Paraula, però també contemplatius del poble (*L'alegria de l'Evangelí*, 154).

No sabem si aquesta nova Conferència Eclesial Amazònica serà una experiència pilot i un banc de prova que es podrà estendre a altres Esglésies, però el que sí que podem afirmar és que és una bona notícia que té gust d'evangelí i d'Esperit, l'Esperit que sempre ens sorprèn per la seva constant creativitat divina (*L'alegria de l'Evangelí*, 11), i tot ho renova des de sota, silenciosament. Com els fils d'aigua que lentament formen els rius que afluïxen al gran Amazones.

II. CLAUS TEOLÒGIQUES DEL SÍNODE

Com hem vist, es tracta d'un sínode singular, important i conflictiu.

Singular, perquè aborda un tema universal —l'ecologia integral— però des d'una zona geogràfica molt concreta.

Important, per la temàtica que resumeix el magisteri de Francesc (*Evangelii gaudium*, *Laudato si'*, *Episcopalis communio*) i constitueix, segons alguns, el punt àlgid del seu pontificat.

Conflictiu, perquè és crític davant dels organismes financers, econòmics i polítics que exploten i destrueixen l'Amazònia, i crític també davant del poder del clericalisme eclesial.

Això ja s'ha posat de manifest a través de reaccions contràries al sínode i a l'*Instrumentum laboris*, de part d'organismes polítics i eclesials. Es comprèn que el sínode sigui conflictiu, es comprèn que se'l vulgui fer callar, que molts mitjans de comunicació el vulguin reduir al tema del celibat eclesiàstic que sempre crea un interès morbós.

Per il·luminar aquesta complexa situació, oferim set claus teològiques fonamentals que s'autoimpliquen i se solapen mútuament.

19

1. La vida és el tema central del Sínode

El títol del Sínode, *Amazònia, nous camins per a l'Església i per a una ecologia integral*, pot generar una certa perplexitat davant la pluralitat de temes implicats. El tema central és la vida, la vida del territori amazònic i dels seus pobles, la vida de l'Església, la vida del planeta. (*Instrumentum laboris*, IL- 8). I la vida és un tema profundament bíblic: Déu Pare és el creador de la vida, Jesús ha vingut per donar-nos vida en plenitud (Jn 10,10), l'Esperit Sant és vivificador, Senyor i dador de vida.

El tema del Sínode forma part integrant de la missió eclesial de tots els temps, prolongar la missió de Jesús que va passar pel món fent el bé i alliberant de tota amenaça de mort (Ac 10,38), que anuncia un Regne de vida, que envia els seus deixebles a donar vida i alliberar del mal, que entrega amorosament la seva vida perquè nosaltres en tinguem, ens allibera del pecat i de la mort, ell és la resurrecció i la vida (Jn 11,25) i té les claus del regne de la mort (Ap 1,18).

Aquesta vida és quelcom integral, inclou la vida del planeta, la vida humana material, cultural i espiritual dels pobles amazònics, la vida plena de les comunitats eclesials amazòniques; és la vida humana començant pel que és més

elemental i material (*bios*) i humana (*psyche*) i és la vida plena, salvífica, divina, que ens comunica l'Esperit del Senyor ressuscitat (*zoe*) (IL 11). Correspon a l'Església anunciar i defensar la vida i denunciar totes les amenaces de mort i lluitar per la vida.

Tan unilateral i esbiaixat és reduir el Sínode al canvi climàtic com concentrar-lo únicament en l'ordenació d'homes indígenes casats, mentre se silencia la dimensió ecològica integral.

2. Metodologia del veure i l'escoltar

La metodologia del Sínode no és la de la *Lumen Gentium* que comença a partir de la Trinitat (LG 1-4), sinó la de la *Gaudium et Spes* que parteix de la realitat (GS 1-10). És la metodologia que té el seu origen en els moviments europeus de la Joventut Obrera Catòlica (JOC) i que Amèrica Llatina va assumir de Medellín a Aparecida (excepte Santo Domingo): veure, jutjar i actuar. Francesc també ens adverteix que la realitat és més important que la idea (EG 231-233).

Però la novetat del sínode consisteix en el fet que al *veure* s'afegeix l'*escoltar*, superant així el risc de caure en una fredor sociològica objectiva i distant. Escoltar implica passar de ser simple agent a ser receptor i pacient, deixar-se impactar per la realitat humana, pel clamor del poble, com Iahvè escolta el clamor del poble explotat a Egipte que puja fins al cel (Ex 3,7-10), com Jesús que sent que se li commouen les entranyes davant el patiment del poble que viu com un ramat d'ovelles sense pastor (Mc 6,34). Escoltar és el tarannà necessari per a un jutjar i actuar compassiu davant el dolor aliè.

Aquesta actitud d'escolta forma part intrínseca de la sinodalitat de l'Església, és a dir d'una Església en camí conjunt que dialoga i escolta tothom, que sap que l'Esperit del Senyor ha estat vessat sobre tota la humanitat i que el Poble de Déu l'ha rebut amb els sagraments d'iniciació i que li confereix el sentit profund de la fe (LG 12).

Per això, Francesc, a Puerto Maldonado (Perú), va preferir escoltar els indígenes abans que dirigir-los la paraula.

Afegim que en el cas de l'Amazònia no solament es tracta d'escoltar el poble sinó d'escoltar un poble pobre que forma part d'aquells privilegiats bíblics als quals han estat revelats els misteris del Regne de Déu (Lc 10,21-22).

Això explica que l'interès per escoltar s'hagi concretat en una àmplia consulta de la REPAM als pobles amazònics per conèixer les seves inquietuds, problemes i esperances.

Però a tot això s'ha afegit la forta interpel·lació durant el sínode de les veus amazòniques, no tan sols dels bisbes de l'Amazònia, sinó sobretot dels i les indígenes

Anitalia Claxi Pijachi Kuyuedo, indígena colombiana, els diu al Papa i els bisbes que llegeixin l'evangeli del judici final de Mateu 25; Yesica Patiachi Tayori, indígena peruana, diu al Papa que ell està amb ells, però que està sol i que necessita que altres bisbes l'ajudin a remar; César Leónidas Licuy Grefa, indígena equatorià, demana que l'ajudin perquè molts germans seus són assassinats; Enrique Matareco Pofueco, indígena bolivià que amb prou feines pot llegir el seu text en castellà, acaba cantant en la seva llengua *moxeña*, i rep un aplaudiment general; un grup de religioses que treballen en l'Amazònia afirmen que tenen un paper pastoral molt important en l'Església amazònica i, davant l'absència de ministres ordenats, elles bategen, celebren la Paraula, casen, assisteixen els malalts i els difunts, i fins i tot «confessen» i donen la benedicció als penitents.

La calidesa i la valentia de les aportacions dels testimonis amazònics contrasta amb la fredor abstracta i teòrica d'altres participants sinodals.

3. Actitud profètica davant la vida amenaçada

21

La lectura de les aportacions de les comunitats indígenes, com hem vist, revela un clamor constant davant la destrucció que les multinacionals provoquen en el seu hàbitat i que posen en perill la seva vida. La vida està amenaçada per estructures de mort, fruit del paradigma tecnocràtic i de l'afany de lucre de grups financers, econòmics i polítics.

No és només que se sentin amenaçats al seu territori, també s'hi senten en la seva identitat humana, cultural i espiritual, perquè la terra no és un lloc o un objecte, sinó un subjecte, la Mare Terra, i les multinacionals li tallen les venes i ella es dessagna. El poble amazònic no havia estat mai tan amenaçat com ara.

Davant d'aquesta greu situació l'Església no pot callar i ha de denunciar profèticament les injustícies que afecten l'Amazònia i tot el planeta. El seu silenci seria còmplice de mort, seria pecat d'omissió.

El Sínode exigeix una conversió ecològica com Francesc ja reclamava en la *Laudato si'* (LS 216-221).

No obstant això, el Sínode no és agressiu i hauria de ser vist de manera positiva, com una crida al diàleg i a la conversió ecològica de totes les parts implicades, com una ajuda a superar dificultats i a buscar un nou ordre mundial, a cuidar el planeta, a unir tothom que desitja preservar la nostra casa comuna, assumir amb esperança un futur millor, una ecologia integral.

Els tràgics incendis forestals de l'Amazònia i l'actual pandèmia en la qual milers d'indígenes han quedat contagiats i no disposen d'ajudes sanitàries adequades, amb risc d'un vertader genocidi humanitari, han posat de manifest la

fragilitat de la regió, la tragèdia dels seus habitants i el risc que corre el planeta. El Sínode de l'Amazònia revesteix avui una actualitat providencial.

4. Ecclesiologia de l'Església local: una Església amazònica

L'Església que neix a Jerusalem és alhora una església local i universal. Però aquesta Església universal s'ha anat configurant com a comunió de les esglésies locals sota la presidència en la caritat del bisbe de Roma. Les esglésies locals no són una part de l'Església universal, sinó una porció de l'Església universal, en les quals i a la base de les quals es constitueix una i única Església catòlica (LG 23). El Concili Vaticà II reconeix el valor de les esglésies locals, amb la seva identitat cultural i històrica pròpia i la seva diversitat litúrgica i canònica que enriqueixen l'Església universal (LG 23, SC 37-40; 65, AG 22). L'Església és un Poble de Déu amb molts rostres (EG 115,121).

El Sínode escolta la veu de les comunitats cristianes amazòniques que en l'àmplia enquesta realitzada expressen, com hem vist, un doble aspecte. D'una banda agraïxen els 500 anys d'evangelització de l'Església missionera que ha fundat i format les diverses comunitats cristianes al llarg de segles, i demanen que els continuïn ajudant amb centres de formació i defensant contra les actuals agressions de les multinacionals.

Però al mateix temps lamenten que encara pervisqui un sentit colonial i vertical de la missió, poc inculturada i dialogal, amb una pastoral més de visita que de presència estable. Es demana que els missioners coneguin la llengua i la cultura de poble i que tinguin una visió positiva sobre les capacitats dels indígenes per liderar les seves comunitats eclesials en les diverses formes de missió i de ministeris, ja que ells i elles són els qui millor coneixen la seva gent i saben com acompanyar-los i dirigir-los. Una Església local madura ha de tenir els seus propis ministres autòctons.

En aquest sentit, sol·liciten ministres autòctons, homes madurs designats per les comunitats, ja amb família pròpia, que puguin ser ordenats per a la celebració dels sagraments i direcció de les comunitats; també demanen el diaconat femení, ja que les dones, de fet, són les que dirigeixen la pastoral.

D'aquí la necessitat i legitimitat de parlar d'una Església amb rostre amazònic i d'una Església que respongui a les necessitats i les inquietuds dels pobles amazònics buscant la millor manera de defensar la seva vida i d'anunciar l'evangeli de salvació de manera inculturada, en diàleg amb la seva cultura, espiritualitat i identitat històrica, una identitat que va més enllà de les fronteres polítiques geogràfiques dels pobles. Una Església amb rostre amazònic és una Església samaritana, profètica, natzarena, missionera, defensora de la vida en totes les seves dimensions, que avui busca nous camins d'evangelització i d'in-

serció pastoral (IL 107-114). Per això es demana la constitució d'un organisme episcopal regional postsinodal per a la regió amazònica (IL 115) que pugui discernir i portar a terme les propostes sinodals.

El fruit d'aquesta reflexió ha estat, com ja hem vist, la constitució no d'una Conferència Episcopal Amazònica sinó de la Conferència Eclesial de l'Amazònia.

5. Aportacions de l'Amazònia a l'Església i al món

És injust considerar l'Amazònia només com un conjunt de pobles pobres que necessiten defensa i protecció. Són pobles diferents, «altres», amb grans riqueses humanes, culturals i espirituals, amb una saviesa mil·lenària i ancestral, anterior al cristianisme.

Com l'indi Juan Diego que en ple hivern ofereix roses al bisbe Juan de Zumárraga, l'Amazònia ofereix als bisbes reunits en sínode i a l'església i a tota la humanitat la riquesa de les seves flors: la bellesa d'una natura exuberant i dels rius, la proposta del «bon viure» i de la recerca de «la terra sense mals», és a dir, una vida en harmonia amb la natura, amb la comunitat i amb Déu, una espiritualitat integral, el sentit de celebració i de festa, una tradicional saviesa en la cura de la terra, la salut i els remeis, un concepte de desenvolupament i de progrés molt diferent del concepte modern de progrés tecnocràtic que acumula béns a les mans d'uns quants i destrueix la natura.

En un moment de crisi ecològica i humanitària del planeta, davant la situació de pandèmia que sacseja tota l'estructura globalitzada occidental moderna, l'Amazònia ens ofereix alternatives, no perquè reneguem dels avenços positius del progrés modern, sinó perquè aprenguem dels pobles amazònics el fet de poder sentir-nos part de la natura, on tot està connectat i mereix respecte, i així evitem el caos d'un possible desastre ecològic planetari. No podem hipotecar el futur de les noves generacions amb el nostre desastrós concepte destructor de l'anomenat progrés modern.

Aquesta valoració positiva dels pobles amazònics no ens ha de conduir a la ingenuïtat idealista del mite del *bon sauvage*, ni ens ha de fer aclucar els ulls a les deficiències i els errors que afecten tota cultura humana, ni negar la necessitat de la gràcia i la salvació de Crist. Sempre necessitem discernir, però és indubtable que abans que arribessin els missioners a l'Amazònia, ja hi havia arribat l'Esperit del Senyor, encara que molts missioners no ho reconeguessin.

6. Eucaristia i Església

Només després d'haver parlat de la necessitat de defensar l'Amazònia de les amenaces que la destrueixen es pot parlar de l'eucaristia. Sense justícia no hi ha eucaristia, no seria el sopar del Senyor (1Co 11). Abans d'oferir l'ofrena cal reconciliar-se amb els germans (Mt 5,23-24). Per això no deixa de ser sospitós que alguns sectors vulguin reduir el Sínode de l'Amazònia al tema de ministres d'homes casats i al diaconat femení.

L'afirmació d'Henri de Lubac que resumeix la tradició patristica afirmant que «l'eucaristia fa l'Església, l'Església fa l'eucaristia», i que Joan Pau II recull en *Ecclesia de eucharistia*, mostra la centralitat de l'eucaristia en la vida cristiana, ja que, com diu el Concili Vaticà II, l'eucaristia és font i cim de tota vida cristiana (SC 10; PO 5).

És necessari aprofundir la importància eclesial i vital de l'eucaristia. Sense eucaristia l'Església llangueix i mor.

La vida en abundància que Jesús ens ofereix (Jn 10,10) no és només el pa material amb què alimenta el poble famolenc i la raó per la qual el poble entusiasmat el vol nomenar rei, sinó el pa de vida del seu cos i de la seva sang entregats per la vida del món (Jn 6).

24

L'eucaristia posseeix una dimensió personal, comunitària, eclesial i social, però també còsmica, perquè en ella la creació, el pa i el vi, es transfiguren, fan present el Senyor ressuscitat i anticipen l'escatologia dels nous cels i la nova terra del Regne.

Per tot això, no es pot privar de l'eucaristia durant anys sencers les comunitats per la falta de ministres i les grans distàncies, amb el risc que les comunitats acabin esdevenint comunitats evangèliques de la Paraula o simplement desapareguin.

D'aquí la urgència de dotar les comunitats de ministres ordenats per a l'evangelització i el servei i la celebració dels sagraments, sobretot l'eucaristia.

La consulta als pobles amazònics és clara: demanen l'ordenació de les persones que la comunitat consideri aptes per al ministeri, siguin cèlibes o casades, no només ancians. Són les comunitats les que han d'elegir els seus ministres i proposar-los.

El celibat és un gran do i un carisma que l'Esperit concedeix a alguns cristians. I és comprensible que l'Església llatina l'exigeixi als candidats al ministeri presbiteral considerant els grans beneficis que aporta. Però no es pot avantposar una llei eclesiàstica com és la del celibat obligatori per al ministeri presbiteral a l'Església llatina per sobre del dret diví a l'eucaristia. Això seria convertir la llei del celibat en una ideologia, com potser ho va ser la circumcisió per als cristians vinguts de la gentilitat.

Hem de recordar que el celibat no s'exigia a l'Església primitiva i no va ser obligatori a l'Església llatina fins al segle XIII. Tampoc és obligatori en les diferents esglésies catòliques orientals.

En tot cas, sempre és possible la dispensa canònica d'una llei eclesiàstica en casos concrets, com va passar quan tant Pius XII com Benet XVI van ordenar respectivament pastors luterans i anglicans casats que desitjaven passar a formar part de l'Església catòlica.

També caldria debatre el diaconat de les dones, com es demana en la consulta, que donaria a l'Església un nou rostre femení i reconeixeria litúrgicament el servei que ja duen a terme en les seves comunitats. Més enllà de les diferents opinions teològiques sobre si va haver-hi o no diaconat femení sacramental en el passat, el Papa té poder suficient per poder-lo instaurar per motius pastorals.

Igualment caldria discernir si no és possible adequar la matèria i la forma dels sagraments, *salva eorum substantia*, al context amazònic, on ni el pa de blat ni el vi de raïm són fruits de la seva terra; de cara a la litúrgia baptismal, segurament la immersió al riu és més expressiva que el baptisme per simple infusió d'aigua.

Però amb tot el que hem dit, i a conseqüència de la situació creada per la pandèmia del coronavirus, quan els temples han estat tancats durant mesos, hem de completar l'adagi patristic «l'eucaristia fa l'Església» amb la seva contrapart «l'Església fa l'eucaristia», és a dir, sense una comunitat de fe, l'eucaristia no té sentit, es converteix en un ritu màgic.

Potser molts es pensen que aquest tancament de les esglésies ha estat només un parèntesi pastoral i que aviat es tornarà a la situació d'abans. D'altres, però, afirmen clarament que aquest és un temps favorable i de gràcia, un *kairós*, un signe dels temps, i que Déu ens vol revelar alguna cosa.

Què ens vol dir Déu? L'Esperit ens invita a passar d'una Església sacramentalista i clerical a una Església evangelitzadora.

Església sacramentalista seria la que s'identifica tant amb els set sagraments que corre el risc de considerar que el clergat és el protagonista de l'Església, i el temple el seu centre autoreferencial, mentre margina els laics i descuida l'evangelització, l'anunci de la Paraula, la iniciació a la fe, l'oració i la formació cristiana, sense formar una comunitat cristiana ni un laïcat de ciutadans responsables i solidaris amb els pobres i marginats.

A diferència d'una Església sacramentalista, una Església evangelitzadora és la que fa el que va fer Jesús: anunciar la bona nova del Regne de Déu, predicar, guarir malalts, compartir el menjar amb pecadors, alimentar els qui passen gana, alliberar de tota opressió i esclavitud. Aquest era el programa de Jesús a la sinagoga de Natzaret: donar vista als cecs, alliberar els captius, evangelitzar els pobres i anunciar la gràcia i la misericòrdia de Déu (Lc 4,16-22).

A la Santa Cena, certament, Jesús va instituir l'eucaristia com el pa de vida eterna, però l'evangeli de Joan va situar en l'última cena el lavatori dels peus i el manament nou de l'amor fratern (Jn 13,1-20), completant la dimensió litúrgica amb la més existencial i evitant d'aquesta manera que l'eucaristia es convertís en un simple ritu buit de significat.

No es tracta de menystenir l'oblit dels sagraments, sinó de valorar-los com a «signes sensibles i eficaços de la gràcia», però sempre a la llum de la fe i de la Paraula, perquè no es converteixin en màgia i passivitat. Per això, tota celebració sacramental és precedida per la celebració de la Paraula; el Concili Vaticà II afirma que la missió primera dels bisbes i preveres consisteix a anunciar la Paraula de Déu.

«L'Església fa l'eucaristia» significa que és tota la comunitat, presidida pels seus pastors, la que celebra l'eucaristia, sense el teixit d'una comunitat eclesial no hi hauria eucaristia. En termes teològics, en els sagraments cal unir la dimensió subjectiva i personal de la conversió i la fe (*ex operi operantis*) a la dimensió objectiva de la gràcia (*ex operi operato*).

El cardenal Jorge Mario Bergoglio, en el conclave de la seva elecció com a bisbe de Roma, va oferir una interpretació original del text de l'Apocalipsi 3,20, en el qual el Senyor truca a la porta perquè l'hi obrim. Ordinàriament s'entén que el Senyor vol que li obrim la porta per entrar a casa nostra i sopar amb nosaltres, però Bergoglio va dir que el que el Senyor ens demana ara és que li obrim la porta i el deixem sortir al carrer.

Per això Francesc parla d'«una Església en sortida», cap a les fronteres, hospital de campanya, que faci olor d'ovella, que trobi Crist en les ferides del poble i de l'Església, que cuidi la nostra casa comuna i que passegi la fe pel carrer, com Maria, que de seguida va anar a visitar a la seva cosina Isabel.

No es tracta de convertir l'Església en una ONG o una obra merament social, perquè l'eucaristia, el memorial de la mort i la resurrecció de Jesús, és el cim de la vida cristiana, però només es va a aquest cim pel camí de fe i del seguiment de Jesús.

Des d'aquesta perspectiva potser es compregui per què Francesc a l'*Estimada Amazònia*, abans de passar a la dimensió dels ministeris ordenats, prefereix enfortir el teixit eclesial de la comunitat amazònica amb una forta presència de tot el Poble de Déu. Aquesta comunitat és la que haurà de discernir la necessitat de ministres autòctons ordenats i proposar solucions concretes.

7. L'Esperit del Senyor actua des dels últims

Aquesta darrera clau segurament és la més important per comprendre en profunditat les anteriors.

Cal partir del fet que el Poble de Déu creu que qui el condueix és l'Esperit del Senyor que omple l'univers (GS 11) i que tota l'Església, especialment els pastors i els teòlegs, han d'auscultar, discernir i interpretar, amb l'ajuda de l'Esperit, les múltiples veus del nostre temps (GS 44) per comprendre els plans de Déu, i d'aquesta manera la Veritat revelada podria ser més ben percebuda (GS 44).

Es tracta de la teologia dels signes dels temps formulada per Joan XXIII a *Pacem in terris* i que el Concili Vaticà II va aprofundir al *Gaudium et spes*. El Senyor està present, actua i es manifesta en la història humana a través d'esdeveniments i desitjos profunds de la humanitat. La història humana no és homogènia: hi ha moments estel·lars, temps de gràcia, *kairós*, que criden a una conversió i un canvi profund cap al Regne de Déu. Són llocs teològics privilegiats per captar i aprofundir l'única revelació de Jesucrist.

Però a tot el que hem dit s'hi afegeix que, ordinàriament, aquest Esperit que dirigeix la història actua des de sota, des dels últims (*eschatoi*) perquè aparegui amb més claredat que no són la saviesa ni el poder humà els que dirigeixen la història cap al Regne, sinó l'Esperit que aleteja des del començament en el caos originari de la creació (Gn 1,2), el que suscita jutges i profetes en moments de crisi del Poble d'Israel, il·lumina la mare dels macabeus en ple martiri dels seus fills amb la fe en la resurrecció (2Mc 7,22-23), l'Esperit que fa que dones estèrils concebin fills (Gn 11,30; 25,21; 29,31; Lc 1,7-27) i una verge engendri Jesús (Lc 1,35), el que vessa els seus dons sobre el Messies (Is 11,1-9), guia la vida i obra de Jesús i el ressuscita d'entre els morts.

L'Esperit Creador i vivificant actua des de sota, des dels últims per al bé de tots. Per això, els pobres ocupen un lloc privilegiat en el Poble de Déu (EG 197-201).

Aquest Esperit present en el *de profundis* de la història, que es manifesta a través dels últims, pobres, marginats i descartats, és el que ara clama a través dels pobles amazònics demanant justícia a casa seva, llibertat per viure la seva identitat i la seva cultura, perquè es respecti el seu territori, la Mare Terra. Al crit dels pobres s'uneix el crit de la Terra, és l'Esperit del Senyor el que clama a través seu.

I a través d'aquests últims, descartats i amenaçats, el Senyor ens vol fer escoltar la seva veu perquè abandonem camins de mort i ens convertim a una ecologia integral, i perquè l'Església iniciï nous camins, perquè sigui una Església de rostre amazònic oberta a una reforma de les seves comunitats, ministeris, litúrgia, teologia índia, evangelització i missió. I a través de l'Amazònia, que la reforma de l'Església s'estengui a tot el planeta.

8. Epíleg narratiu

Un grup d'indígenes havia portat al Sínode dues escultures de fusta que representaven dues dones embarassades que mostraven als seus ventres la gestació d'un nou fill. Eren una imatge i un símbol de la vida, de la fecunditat, de la Mare Terra, de la dona portadora de vida. Uns cristians ultraconservadors, creient que es tractava d'ídols, els van robar i els van llançar al riu Tíber. Els *carabinieri* italians les van treure del riu i les van entregar novament als seus propietaris. El Papa, com a bisbe de Roma, va demanar públicament perdó als indígenes pel robatori, i va demanar que les imatges fossin portades a l'aula sinodal. Van ser col·locades a la taula de la presidència, al costat d'unes imatges de màrtirs amazònics. I va ser en aquesta ocasió que va citar el text de Charles Péguy que abans hem esmentat. Més enllà de l'anècdota històrica, es pot fer una lectura simbòlica d'aquest llançament de les escultures al Tíber: l'Amazònia ha arribat al Tíber i des del Tíber arreu del món. Roma s'ha *amazonitzat* i el clamor dels pobles amazònics se sent ara arreu del món. Això ha estat el Sínode, l'arribada de l'Amazones al Tíber i del Tíber arreu del món. Francesc demanava que al Sínode hi hagués un desbordament. El Sínode ha quedat desbordat. Enmig de tensions i malgrat les nostres limitacions, l'Esperit n'ha estat l'actor principal. És l'Esperit Creador, l'únic capaç de renovar la faç de la terra.

PREGUNTES PER A LA REFLEXIÓ

El Sínode de l'Amazònia ens convida a quatre conversions: social, ecològica, cultural i eclesial. Aquestes conversions, en el context de la pandèmia actual, tenen una gran importància.

1. Conversió social

Estem disposats a treballar i lluitar per un món sense les feridores desigualtats i injustícies socials que existeixen entre països i dins de cada país? Ens deixem interpel·lar pel clamor dels exclosos, dels pobres, dels insignificants, de les do-nes, dels nens i ancians abandonats, dels emigrants, dels malalts i dels pobles indígenes?

2. Conversió ecològica

29

Coneixem l'encíclica *Laudato si'* i les seves exigències de cara a una ecologia integral, ja que el problema no és només del canvi climàtic sinó socioambiental? Escoltem el crit de la Terra al costat dels pobres? Estem disposats a un tipus de vida més senzill, sobri, fraternal i compartit, i a renunciar al paradigma tec-nocràtic i masclista, liberal i consumista que destrueix la nostra casa comuna? Ens examinem sobre el pecat ecològic? Quines iniciatives podem proposar?

3. Conversió cultural

Absolutitzem la nostra cultura occidental moderna i postmoderna com l'única vàlida? Estem oberts al pluralisme cultural i religiós, a l'ideal del «viure bé» dels pobles indígenes? Respectem cultures i religions dels migrants que arriben al nostre país?

4. Conversió eclesial

Estem oberts a una Església en sortida a les perifèries socials i existencials, hospital de campanya que cura ferides, una Església pobre i al costat dels pobres? Volem edificar una Església Poble de Déu que camina cap al Regne, una Es-glésia no clerical ni patriarcal, sinó de diàleg, escolta i discerniment? Estem

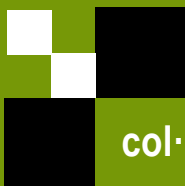
disposats a reconèixer el protagonisme dels laics que pel baptisme posseeixen la unció de l'Esperit i respectem els diversos carismes i ministeris eclesials? Mantenim la tensió entre una església que fa l'eucaristia i una eucaristia que fa l'Església?

The first part of the paper discusses the importance of the research and the objectives of the study. It highlights the need for a comprehensive understanding of the subject matter and the role of the researcher in this process. The second part of the paper presents the methodology used in the study, including the data collection methods and the analysis techniques. The third part of the paper discusses the results of the study and the conclusions drawn from the findings. The final part of the paper provides a summary of the key points and offers suggestions for future research.

The research was conducted in a systematic and rigorous manner, following the principles of scientific inquiry. The data was collected from a large sample of participants, ensuring the representativeness of the findings. The analysis was conducted using advanced statistical techniques, allowing for a detailed examination of the data. The results of the study are presented in a clear and concise manner, highlighting the key findings and their implications.

The findings of the study suggest that there is a significant relationship between the variables under investigation. This relationship is supported by the statistical analysis and the theoretical framework. The results have important implications for the field of study and provide a basis for further research. The study also identifies areas for future research, highlighting the need for a more in-depth exploration of the subject matter.

In conclusion, the study has provided a comprehensive understanding of the subject matter and has identified key findings that have important implications for the field. The research was conducted in a systematic and rigorous manner, ensuring the reliability and validity of the findings. The results of the study are presented in a clear and concise manner, highlighting the key findings and their implications.

col·lecció virtual

10. Què ens hi juguem? VV.AA.
11. Romeros d'Amèrica. José I. González Faus
12. Recés a la ciutat. Pepa Torres
13. Vides lliurades: Teresa de Jesús Ramírez i Dorothy Stang. Clara María Temporelli
14. Economistes profetes. José I. González Faus
15. Catalunya i Espanya: entre el reconeixement i la negociació. Josep F. Mària Serrano i Ramon Xifré
16. Soñamos la ciudad, la construimos juntos.* Varios Autores
17. En les víctimes, Déu reconcilia el món. F. Javier Vitoria
18. Capital e ideología. Selección de textos.* José I. González Faus
19. COVID-19: Més enllà de la pandèmia. Joan Carrera i Carrera
20. La meua experiència en el Sínode de l'Amazònia. Víctor Codina

* Títols editats només en castellà

La col·lecció virtual és el recull de materials publicats exclusivament al web. Aquí hi trobareu quaderns que per la seva extensió o pel seu format i estil diferents no hem editat en paper, però que tenen el mateix rigor, sentit i missió que els nostres Quaderns CJ. Desitgem que circulin per la xarxa, i per això comptem amb vosaltres.

Trobareu tots els quaderns d'aquesta col·lecció a: www.cristianismeijusticia.net/virtual